

97-825c

PROVINCIE UTRECHT

—
Cultuurnota

Deel 2

|
1995-1998

Cultureel erfgoed

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 CA Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 37 39
fax 020-638 52 39
e-mail c.boekman@inter.nl.net

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Verlenging met 4 weken is mogelijk, tenzij de publikatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

--	--	--

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

97-825c

Cultuurnota 1995-1998

Deel II Cultureel erfgoed

Inhoud

Proloog: grondslagen provinciaal cultuurbeleid	5
1. Terugblik	5
2. Algemene beschouwing	5
Hoofdstuk I Cultureel erfgoed algemeen	11
Hoofdstuk II Musea	
1. Huidig beleid	13
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	14
3. Beleidsvoornemens	16
Hoofdstuk III Regionale geschiedenis	
1. Huidig beleid	19
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	20
3. Beleidsvoornemens	22
Hoofdstuk IV Federatie Stichts Cultureel Erfgoed	
1. Huidig beleid	25
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	26
3. Beleidsvoornemens	27
Hoofdstuk V Epiloog	
1. Samenvatting beleidsvoornemens	29
2. Financieel overzicht	31

Proloog: Grondslagen van het provinciaal cultuurbeleid

1. Terugblik

Men moet dertig jaar terug in de tijd en in de provinciale archieven om het eerste algemene document over cultuurbeleid te vinden. In 1964 bracht de provincie een "Algemene schets culturele taken provincie Utrecht" uit. Dit was geen beleidsnota maar een overzicht van financiële inspanningen sinds de oorlog.

Twintig jaar later, in 1984, verscheen voor het eerst een provinciale nota die de naam 'cultuurnota' droeg. Deze bevatte niet alleen een stand van zaken maar ook een algemene visie en concrete voorstellen. Overigens ontbraken monumentenzorg en archiefzorg in dit stuk. Daarna zijn in gestaag tempo nota's opgesteld over het beleid op de verschillende deelterreinen. In 1988 gaven wij daarvan een overzicht (ditmaal inclusief monumentenbeleid) in de Balans van het Cultuurbeleid.

Het is de bedoeling voortaan elke vier jaar een brede cultuurnota uit te brengen. Hoewel niet alle deelterreinen van cultuur even nauw samenhangen, vormen zij tesamen toch een onverbreekelijk geheel, waarin heden, verleden en toekomst van de samenleving zich manifesteren.

Deze eerste nota van de serie is om pragmatische redenen gesplitst in drie deelnota's.

Tussen 1984 en 1994 groeide het provinciaal cultuurbudget van 7 mln. tot ruim 9,5 mln. Dit ondanks algemene kortingen op het provinciefonds, budgetvermindering bij de centralisatie van de podiumkunst en overheveling van gelden naar de gemeente Utrecht vanwege haar status als grote stad.

De provincie heeft met haar geld direct en indirect bijgedragen aan schepping en behoud van cultuurgoederen. Rechtstreeks gebeurde dat door middel van: het beeldende-kunstkrediet, podiumkunstkrediet, amateurkunstkrediet, het museumkrediet, exploitatiesubsidies aan musea, het krediet cultuurhistorie, het krediet archieven, het monumentenkrediet en subsidiëring van de provinciaal archeoloog.

De indirecte bijdrage van de provincie was het

ontwikkelen van een culturele infrastructuur, bestaande uit ondersteunende en facilitaire voorzieningen: het centrum voor beeldende kunst, het platform voor jeugdtheater, de drie steunpunten voor kunstzinnige vorming, de zes stichtingen voor monumentenzorg, kastelen, molens, boerderijen, musea en regionale geschiedenis, verenigd in een federatie voor cultureel erfgoed.

2. Algemene beschouwing

Cultuur is zowel de zijswijze van de samenleving als een beleidsveld binnen die samenleving. In de eerste betekenis van het woord slaat cultuur op een gemeenschappelijk geheel van opvattingen, instituties en uitingsvormen, dat de samenleving haar identiteit geeft. Cultuur in brede zin. Daarnaast heeft cultuur een specifieke betekenis, namelijk de beleidssector van kunsten en erfgoed.

Het specifiek cultuurbeleid vindt zijn rechtvaardiging in de functie van kunsten en erfgoed voor de samenleving als geheel. Cultuurgoederen weerspiegelen de maatschappelijke ontwikkelingen en beïnvloeden deze tegelijkertijd. Zij verbinden verleden, heden en toekomst met elkaar, en zij verbinden het individu met de samenleving. Daardoor stijgt het 'nut' van kunst en erfgoed uit boven het 'genoegen' dat cultuur liefhebbers eraan beleven. Om deze reden rekenen wij cultuur tot de kerntaken, niet alleen van de provincie, maar van elke overheid. Ook vloeit hier logisch de algemene doelstelling van het cultuurbeleid uit voort: bijdragen aan het scheppen en instandhouden van cultuurgoederen, en aan de publieke betrokkenheid bij cultuur. Kortom: behoud, vernieuwing en participatie.

Leidende principes

In ons type verzorgingsstaat is het overheidsingrijpen steeds bedoeld als aanvulling of correctie van de markt. Voor de cultuursector houdt dit in dat de overheid opkomt tegen ondermaatsheid en eenzijdigheid. Hoewel een deel van de cultuurgoederen zijn weg naar de liefhebbers vindt zonder overheidsingrijpen, kan een aanzienlijk gebied van de cultuur niet zonder overheidssteun. Hier

werkt het marktmechanisme onvoldoende vanwege smaak, beschikbare tijd en geld aan de kant van de consumenten. Leidende principes in het cultuurbeleid zijn daarom kwaliteit en verscheidenheid. Met deze maatstaven wordt de waarde zowel van artistieke en cultuurhistorische uitingsvormen als van culturele voorzieningen gemeten. Dit betekent dat wij een inhoudelijke opvatting hebben over het culturele leven in de provincie in al zijn facetten. Waar in dit verband de beoordeling van artistieke en cultuurhistorische kwaliteit aan de orde is, velt de provincie dat oordeel niet zelf, maar gebruikt zij de hulpconstructie van specialistisch advies.

Participatie

Doelstellingen als participatie (door mensen) of spreiding (van cultuurgoederen) wortelen deels in het Verlichtingsideaal, deels in het principe van gelijkberechtiging. Tot voor enkele decennia domineerde het Verlichtingsideaal. Het streven bij de volksverheffing was de beschaving en schoonheidsbeleving van de culturele elite over te brengen op de grote massa. Cultuurgoed als gemeengoed. Onder invloed van de democratiseringsbeweging in de jaren '60 mengde het Verlichtingsideaal zich met het principe van gelijkberechtiging van alle leden van de samenleving. Onderzoek wijst uit dat gemiddeld rond 40% van de bevolking betrokken is bij cultuur, zowel passief (toeschouwer van kunsten en erfgoed) als actief (amateurkunst). Op sommige deeltherreinen is de participatie 30%, op andere 45%.

Voor de provincie is participatie geen hoeksteen, maar bouwsteen van cultuurbeleid. De waarde van cultuurgoederen blijft in tact, ook als de publieke belangstelling beperkt is. Een zekere kloof tussen voortrekkers en specialisten enerzijds en het lekenpubliek anderzijds vormt een gegeven, niet een te overwinnen probleem. Participatie achten wij om twee redenen van belang. De inzet van publieke middelen schept de morele plicht te werken aan publieke betrokkenheid. Een strategische overweging is dat de cultuurzorg gebaat is bij een breed maatschappelijk draagvlak. De provincie bevordert participatie op verschillende manieren. Aan de basis van alles staan kunstzinnige vorming en cultuurhistorie in het onderwijs, waardoor een reservoir van 'aangeraakten' ontstaat. Andere methoden zijn ondermeer geografische spreiding van voorzieningen, aansluiting bij toeristisch-recreatief aanbod en doelgroepen-aanpak. Door deze veelvormigheid sluit het beleid aan op het pluriforme, multiculturele karakter van de samenleving.

Provinciale taakopvatting

Het staat de provincie in hoge mate vrij haar beleid naar eigen goeddunken vorm te geven. Het cultuurbeleid in Nederland is grotendeels autonoom beleid. Met uitzondering van monumentenzorg en archiefzorg, ontbreken wettelijke kaders waarin de verplichte taken van rijk, provincies en gemeenten zijn vastgelegd. Met behulp van overeenkomsten geven de drie overheden invulling aan het principe van complementair bestuur, aan hun gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de cultuurzorg. De afgelopen 15 jaar is veel energie gestoken in een bestuurlijke taakverdeling voor de verschillende deeltherreinen, opdat overheden elkaar niet (langer) voor de voeten lopen. Deze benadering was een reactie op de voorafgaande periode van koppelsubsidiëring, die tot een amorfe situatie voor subsidiënten en gesubsidieerden had geleid. De ervaring leert inmiddels dat een eenduidige taakverdeling niet altijd mogelijk of zinvol is.

De provincie staat een benadering voor waarbij, gegeven de schaal waarop een bestuurslaag opereert, de sterke kanten van dat bestuursniveau worden uitgebuit. De schaal vormt een indicatie voor het takenpakket. Sterke kanten van de provincie als middenbestuur zijn: overzicht, korte lijnen met de gemeenten en efficiënt organisatie-niveau. Deze opvatting impliceert samenspraak en samenwerking met gemeenten en rijk (driehoeksbestuur). Ook betekent dit dat de provincie er niet is voor 'restproblematiek' van gemeenten en rijk. Zij neemt een eigen, intermediërende plaats in binnen het openbaar bestuur.

Het ontwikkelen en versterken van een culturele infrastructuur, bestaande uit specialistische en geografisch gespreide voorzieningen, is en blijft een belangrijke en voor de handliggende provinciale taak. Allerlei vormen van ondersteuning, dienstverlening en bemiddeling gaan het draagvlak van de gemeente te boven. Ten tweede rekenen wij het tot onze taak om samen met gemeenten en soms rijk, instellingen en voorzieningen met een boven-lokale dimensie in stand te houden. Voorzover het daarbij gaat om structurele exploitatiesubsidies zijn wij zeer terughoudend met co-financiering door overheden. Gezamenlijke meerjarige bekostiging van voorzieningen-in-ontwikkeling achten wij een beter middel, omdat deze vorm van gekoppelde financiering niet verstarrend werkt. Ten derde zien wij het als provinciale opdracht om injecties en impulsen te geven aan de culturele activiteiten op gemeentelijk niveau, ter aanmoediging van en in aanvulling op,

maar nooit in plaats van het gemeentelijk beleid. Bij haar taakuitoefening stelt de provincie zich actief op. De rol die zij wil spelen is stimulerend (van adhesiebetuiging tot provocatie), ondersteu-

nend (van noodhulp tot kwaliteitsverbetering) en integrerend (van regiocultuur tot provinciaal bestel).

NOTA CULTUREEL ERFGOED

Hoofdstuk I Cultureel erfgoed algemeen

Het beleid cultureel erfgoed - of cultuurbehoud of cultuurhistorie - heeft betrekking op het brede activiteitsveld van monumenten, musea, archieven en regionale geschiedenis. De samenhang tussen deze deel terreinen is onontkoombaar. Monumenten en museumcollecties zijn het tastbare erfgoed, archieven en geschiedenis het immateriële erfgoed. Tesaamen geven zij inzicht in het geheel van opvattingen, structuren en uitingsvormen, dat wij cultuur noemen.

Ondanks deze samenhang is om praktische redenen besloten het provinciaal beleid voor monumentenzorg en archeologie in een afzonderlijke nota te presenteren. De voorliggende nota beperkt zich dus tot musea en geschiedbeoefening, inclusief archieven. Het is voor de eerste maal dat de archiefzorg wordt geplaatst in het breder verband van cultuurbeleid. Archieven vervullen een essentiële functie voor de democratie (openbaarheid, rechtszekerheid), maar zij worden hier behandeld vanwege hun eveneens essentiële functie van historisch bronnenmateriaal. In een afzonderlijk hoofdstuk wordt ingegaan op het cultuurhistorisch samenwerkingsverband, de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed.

Bron van de cultuur

Het verleden staat centraal in de cultuurhistorische sector. Dat verleden is geen statisch gegeven, geen "inventaris van dode mensen en dode dingen")*, maar een deel van ons leven. De samenleving wortelt in het verleden, is eraan schatplichtig. Het kennen ervan reikt verder dan omzien in verwondering. Onze omgang met het verleden draagt bij aan het - persoonlijk en maatschappelijk - onmisbare besef van verbondenheid en contituiteit.

De laatste decennia heeft de belangstelling voor cultuurhistorie zich flink verbreed. Over een langere periode bezien, neemt reeds vanaf de 19e

)* Prof.dr. P. Geyl: Toespraak voor de Utrechtse Historische Studentenkring, 13 maart 1958

eeuw de aandacht voor geschiedenis en het erfgoed toe. Dit hield ongetwijfeld verband met wat toen als een snelle verandering van de samenleving werd ervaren: de doorwerking van de industriële en de Franse revolutie. Niet zelden lag er een gevoel van onbehagen over 'het nieuwe' en 'de massa' aan ten grondslag. Vanaf de jaren '70 van de 20e eeuw komen de oprichting van musea, historische verenigingen, archiefdiensten, de aanwijzing van monumenten én de publieke belangstelling in een stroomversnelling. Ook nu gaat dat hand in hand met een veelvuldig vertolkt gevoel van snelle en ingrijpende maatschappelijke verandering.

Behoudstaak

De zorg in deze beleidssector is vrijwel geheel terug te voeren tot twee kernthema's: de invulling van de behoudstaak en de relatie met het publiek. Aan de basis ligt de vraag wat te behouden en wat weg te doen. Hoewel het probleem vooral speelt bij het materiële erfgoed, is de kwestie ook voor de immateriële cultuurwaarden actueel. Naarmate de omloopsnelheid van opvattingen, gewoonten en voorwerpen groter wordt, groeit de hoeveelheid te behouden materiaal. Veel gebruiksartikelen gaan tegenwoordig geen generatie meer mee. Van steeds jongere panden moet worden bepaald of zij monumentaal zijn. Archiefstukken van instellingen en overheden stapelen zich op. Selectie van het erfgoed is een absolute noodzaak, wil men niet vervallen tot een situatie waarin er naast de reële samenleving een 'bewaarde' samenleving ontstaat. De selectie en vernietiging van overheidsarchieven en de selectie van rijksmonumenten is wettelijk gegarandeerd. Wat het overige erfgoed betreft zijn de betrokkenen in het veld de afgelopen jaren meer en meer vertrouwd geraakt met selectiecriteria en classificatie van het erfgoed, onder invloed van het Monumenten Inventarisatie Project en het Deltaplan Cultuurbehoud.

Wat geselecteerd is als onmisbare of belangwekkende getuigenis van de samenleving moet in goede staat worden bewaard. Niet de tand des tijds, maar vocht, droogte, uitlaatgassen, beestjes

en schimmels vreten aan steen, hout, papier, glas en celluloid. Ook het publiek is een bedreiging. Velen zullen de neiging kennen de voorwerpen in musea even aan te raken; niet iedereen kan de verleiding weerstaan. Waar het erfgoed dienst doet als decor voor bijeenkomsten en feesten dreigt beschadiging, om van diefstal maar te zwijgen.

Publiekstaak

Participatie van de bevolking is ook in deze sector een veelbesproken onderwerp. Men staat hier voor de opgave een middenweg te vinden tussen het museum als tempel en als pretpark, het monument als leerobject en als decorstuk, de archiefdienst als bewaarplaats en als werkplaats. De klant is niet alleen koning en niet uitsluitend leerling.

De laatste jaren wordt bij de publieksbenadering minder geappelleerd aan kennis van feiten, maar aan het ervaren van het verleden. Men beschouwt de belangstellende meer en meer als een consument die iets wil beleven in plaats van iets leren. Deze omschakeling gaat hand in hand met de opdracht tot meer marktgericht handelen, die veel gesubsidieerde instellingen krijgen. "Het moderne publiek is vrij en potentieel ontrouw")*. Het moet op verantwoorde wijze worden verlokken een deel van de vrije tijd aan cultuurhistorie te besteden en liefst zo dat er een klantenbinding ontstaat. Het erfgoed biedt hiertoe goede mogelijkheden, gelet op de behoefte van de consument om tijdstip en tijdsduur van zijn vrijetijdbesteding zelf te bepalen. Daarom hebben wij in het Beleidsplan Toerisme en Recreatie het cultuurhistorisch toerisme aangemerkt als één van de vijf speerpunten. Het motto "Utrecht, historisch hart van Nederland", verbindt het beleid cultureel erfgoed en het toeristisch-recreatief beleid met elkaar.

Taakopvatting

De provincie ziet het als haar taak bij te dragen aan versterking en verrijking van de zorg voor het erfgoed, in de zin van behouden, bestuderen en uitdragen van kennis. Als middenbestuur zoekt zij allereerst haar kracht in voorzieningen en instellingen die naar aard en schaal de gemeente te boven gaan, variërend van kasteel-musea tot steunfunctie-organisaties. Ten tweede geeft de provincie impulsen ter vernieuwing en verrijking van het cultuurbehoud, zowel op eigen initiatief als inspeland op wat zich vanuit het veld aandient. Het hoeft geen betoog dat dit alles alleen zinvol is in samenspraak en samenwerking met de gemeenten en de betrokken organisaties.

Het bijbehorende financieel instrumentarium is tweeledig. Enerzijds structurele exploitatiesubsidies voor de instandhouding van instellingen, anderzijds subsidies voor activiteiten. Exploitatie-subsidies zijn tamelijk statische geldstromen. De bestemming ervan ligt voor langere termijn vast en het geld kan dus niet voor iets nieuws worden gebruikt. Daarentegen maken activiteitsubsidies het mogelijk soepel aan te sluiten op interessante ontwikkelingen en actuele aangelegenheden. Dat laatste willen wij - meer dan voorheen - doen, door een algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed in te stellen. Hiermee kan de provincie flexibel inspelen op bewegingen in het veld. Zowel eenjarige als meerjarige bijdragen zijn mogelijk. Het krediet zal bestaan uit vier deelkredieten met richtbedragen (en dus geen vaste bedragen) voor musea, regionale geschiedenis en archieven. Dit biedt ruimte voor een optimaal gebruik van het beschikbare geld.

)* Prof. drs. A.J. van der Staay: Museumvisie, maart 1994

Hoofdstuk II Musea

1. Huidig beleid

Het museumbeleid is primair gericht op kwaliteitsverbetering van het museumwezen in de provincie. Daartoe dienen twee beleidsinstrumenten: het museumconsulentschap en stimulerings-subsidies.

Al meer dan vijftien jaar staat deskundige menskracht gratis ter beschikking van de Utrechtse musea: het museumconsulentschap. Het takenpakket omvat advisering, begeleiding, bijscholing en het bevorderen van samenwerking tussen musea en met andere instellingen. De inhoudelijke verantwoordelijkheid voor het consulentschap berust bij de Stichting Ondersteuning Musea (SOM). De consultants zijn in dienst van de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed. Op grond van de Museumnota 1986 werd de formatie uitge-

breid van 1 naar 2 formatieplaatsen; sedert 1993 is 1,7 plaats beschikbaar.

Het andere beleidsinstrument om te komen tot kwaliteitsverbetering van het museumwezen is het Museumkrediet. Uit dit krediet, dat in 1994 f 72.600,- bedraagt, worden eenmalige subsidies verstrekt voor duurzame maatregelen met het oog op de goede staat van de collectie voorwerpen. Ook zijn subsidies mogelijk voor duurzame maatregelen ter verbetering van de presentatie van de collectie, zoals herinrichting.

Behalve op kwaliteitsverbetering is het beleid gericht op mede-instandhouding van musea die de krachten van een gemeente te boven gaan. In de Museumnota 1986 werden drie kasteel-musea en één gemeentelijk museum geselecteerd:

Museum 't Vurhuus, Spakenburg.

	subsidie	% tot.
	1994:	expl.
- Kasteel Amerongen	f 116.500,-	38%
- Kasteel-Museum Sypesteyn	51.800,-	12%
- Slot Zuylen	56.100,-	12%
- Museum Flehite Amersfoort	207.000,-	21%
- conservator Amerongen/ Zuylen	115.000,-	
totaal	546.400,-	

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

Er zijn circa 50 musea in 't Stichtse. Het preciese getal hangt af van de definitie van 'museum'. In de Museumnota 1986 meldden wij reeds dat sommige musea meer museum zijn dan andere. De discussies hierover zijn nog niet uitgewoed. De Nederlandse Museumvereniging, geconfronteerd met een constante groei van het aantal musea (circa 900), overweegt een registratie van musea, zodat er een soort keurmerk ontstaat dat musea onderscheidt van semi-commerciële bedrijven, tentoonstellingsruimten en bezoekerscentra. De omschrijving uit de Gedragslijn voor museale beroepsethiek van de Nederlandse Museumvereniging luidt: "een museum is een permanente instelling, in dienst van de gemeenschap en haar ontwikkeling, toegankelijk voor publiek, niet gericht op het maken van winst, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie en genoeg." Voor het provinciaal beleid worden de levende collecties van planten- en dierentuinen buiten beschouwing gelaten. Hoewel deze tuinen als zodanig culturele fenomenen zijn, rekenen wij hun verzamelingen van levende flora en fauna niet tot het cultureel erfgoed. Wat de kleine musea betreft, moet worden opgemerkt dat zij veelal niet kunnen voldoen aan het criterium van wetenschappelijk onderzoek.

Alle Utrechtse musea beheren historische collecties; er bestaat geen (apart) museum voor hedendaagse kunst. De historische musea vallen uiteen in thematische en streekhistorische musea. In 1993 trokken deze musea circa 665.000 bezoekers. Musea met meer dan 100.000 bezoekers zijn het Spoorwegmuseum, Centraal Museum, Museum van Speelklok tot Pierement en het Militair Luchtvaartmuseum. Dan volgen het Catharijneconvent 79.000, Kasteel Groeneveld 75.000, Huis Doorn 60.000, Kasteel Amerongen en Flehite 43.000. De overige musea ontvingen tussen de 300 en 25.000 bezoekers.

Het aantal musea in ons land neemt nog steeds toe. Ook in Utrecht zijn sinds de Museumnota 1986 nieuwe musea opgezet, terwijl in enkele gemeenten wensen leven voor een nieuw museum.

Gelet op het grote aantal musea ligt uitbreiding ervan zeker niet voor de hand. Anderzijds vervullen met name historische musea een duidelijke functie voor de lokale gemeenschap. Samen met het archief en de historische vereniging zijn zij de dragers van cultuurhistorisch besef en daarmee van culturele continuïteit. De westhoek van de provincie is in dit opzicht minder goed bedeed dan de andere windstreken. De oprichting van lokale historische musea in het westen heeft dan ook onze belangstelling.

Het beheer van een klein stadsmuseum is overigens geen eenvoudige zaak, in bestuurlijk, personeel en financieel opzicht. Soms leidt zo'n museum een wankel bestaan, soms ook mislukt de oprichting ervan.

Ondersteuning van het veld

De eerste opdracht voor het museumconsulentenschap is kwaliteitsverbetering en eventueel vernieuwing van de reeds bestaande musea, in het bijzonder de kleinere, niet-professionele musea. In veel gevallen komt dit neer op advies aan en begeleiding van individuele musea. In samenwerking met Overijssel en Gelderland wordt bovendien een cursuspakket aangeboden, dat tot doel heeft de deskundigheid van besturen en medewerkers te vergroten (deze samenwerking dateert van vóór de Randstadsamenwerking). Naast advisering van individuele musea maakt samenwerking en informatie-uitwisseling deel uit van het takenpakket van de consulenten. De Vereniging van Utrechtse Musea heeft in deze een verbindende rol.

Het museumconsulentenschap werd enkele jaren geleden uitgebreid met het doel verdere impulsen te geven aan het publiekgericht handelen van musea. Wat dat aangaat hebben de streekgebonden historische musea het niet makkelijk. Zij kunnen met hun vaste collectie nooit veel bezoekers trekken. Vergroting van het publieksbereik is mogelijk, enerzijds door specifieke groepen aan te trekken, bv. uit het onderwijs, en anderzijds door tentoonstellingen te organiseren. Beide zaken gaan de personele en financiële krachten van een klein museum echter gauw te boven.

Conservator kastelen Amerongen en Zuylen

Op grond van de Museumnota 1986 is destijds

de functie van provinciaal kastelenconservator in het leven geroepen. Deze functie had een enigszins tweeslachtig karakter. De conservator werkte in de drie kastelen Amerongen, Sypesteyn en Zuylen. In beperkte mate had hij bovendien een adviesfunctie voor andere kastelen in de provincie. Dit leidde tot onduidelijkheid en problemen bij het werk als conservator. Omdat dat laatste prioriteit heeft, is de provinciale adviestaak afgestoten. Bovendien besloot Kasteel-Museum Sypesteyn geen gebruik meer te maken van deze deskundige. De situatie is nu zo dat de conservator als personeelslid is toegevoegd aan Kasteel Amerongen en Slot Zuylen. Formeel is hij in dienst van de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed, van waaruit hij is gedetacheerd bij de twee kasteel-musea. Het subsidie wordt aan de Federatie uitbetaald. Aangezien dit subsidie in feite een aanvullende exploitatiesubsidie voor deze musea is, zou het consequenter zijn wanneer het aan hen werd uitbetaald.

Museumkrediet

Bij behoud en beheer van de grote aantallen "karakteristieke materiële getuigenissen" zijn grote achterstanden ontstaan. Om deze in te lopen heeft de rijksoverheid het Deltaplan Cultuurbehoud opgesteld. Het heeft een looptijd van 7 jaar: 1990-1996. Dit grootscheepse project richt zich niet alleen op musea, maar ook op monumenten en archieven. Bij alle aandacht die het Deltaplan krijgt, zij erop gewezen dat van de 40 à 50 mln. die het rijk jaarlijks beschikbaar heeft, slechts 6,3 mln. bestemd is voor musea buiten OCW-verantwoordelijkheid. Tot nu toe hebben het Centraal Museum Utrecht, het Universiteitsmuseum en Slot Zuylen een bijdrage ontvangen, terwijl museum Flehite een positief antwoord op zijn aanvraag verwacht. Voor de overige musea in de provincie zijn de subsidievoorwaarden waarschijnlijk onoverkomelijk, zowel vanwege de waarde van de collectie, die moet passen in 'de collectie Nederland' als vanwege de eis tot registratie van de collectie.

Wij hebben het betreurd dat het rijk bij de voorbereiding van het Deltaplan nimmer overleg heeft gevoerd met de provincies en gemeenten. Het Deltaplan is daardoor een rijksaangelegenheid geworden en geen landelijke actie. Het Utrechts Museumkrediet en het Deltaplan hebben goeddeels dezelfde doelstelling, maar beide kredieten sluiten niet naadloos op elkaar aan. Belangrijkste verschil is uiteraard dat uit het Museumkrediet ook subsidies voor verbetering van de presentatie worden verstrekt, terwijl het

Deltaplan uitsluitend bestemd is voor conservering, restauratie en registratie. De meeste bijdragen uit het Museumkrediet betreffen overigens conservering en restauratie. De maximale bijdrage van het rijk is 40%, die van de provincie 50% van de subsidiabele lasten.

Het kost de musea die niet bij het rijk kunnen aankloppen, over het algemeen veel moeite de overige 50% bij elkaar te krijgen.

De bestedingscriteria van het Museumkrediet zijn vooral procedureel-technisch. Bij de beoordeling van subsidieaanvragen wordt slechts één inhoudelijk criterium gebruikt, namelijk voorrang voor streekgebonden collecties boven thematische collecties. Dit houdt in dat de historische musea van bv. Woerden en Veenendaal eerder voor een bijdrage in aanmerking komen dan Museum van Speelklok tot Pierement. Voor het overige geldt de volgorde van binnenkomst. Er is echter ook een meer inhoudelijke benadering denkbaar waarbij wordt gewerkt met het begrip 'de collectie Utrecht'.

In 1993 is een onderzoek gestart naar de toestand van museumdepots in de provincie. In het verlengde daarvan is ook de behoefte aan depotruimte aan de orde gekomen. Op dit moment kunnen nog geen eindconclusies worden gepresenteerd. Wel hebben enkele musea al maatregelen genomen om de klimatologische situatie in hun depots te verbeteren. Wat ruimtegebrek betreft zou gedacht kunnen worden aan één of meer gezamenlijke depots voor opslag van museale objecten. Ter stimulering hiervan heeft de provincie er aan meegewerkt dat een bunker in Willeskop, een vroegere provinciale commandopost, ter beschikking is gekomen van samenwerkende musea in de provincie.

Exploitatiesubsidies

Bij de voorbereiding van de Museumnota 1986 is de terugtrekking uit de subsidiëring van streekmuseum Flehite te Amersfoort aan de orde geweest. De reden was dat de provincie de instandhouding van musea als een gemeentelijke taak ziet. De provincie zou zich geheel toelagen op mede-instandhouding van de grote kasteel-musea in kleine gemeenten. Destijds werd de tijd niet rijp geacht dat de provincie zich terug trok als mede-subsidiënt van Flehite. Inmiddels heeft Amersfoort zich geprofileerd als een gemeente met een actief en veelzijdig cultureel beleid. Wij zijn er van overtuigd dat de gemeente Amersfoort in staat is tot een autonoom en verantwoord museaal beleid. Het gemeentelijk subsidie bedragt

in 1994 f 670.000,-, het drievoudige van het provinciaal subsidie. Inhoudelijke bemoeienis van de provincie met het streekgebonden museum Flehite ligt niet voor de hand. In de praktijk stelt de provincie zich dan ook op als passieve geldgeefster, een rol die niet strookt met de actieve rol die de provincie wenst te spelen.

3. Beleidsvoornemens

De algemene doelstelling van het provinciaal museumbeleid voor de komende jaren is het actief bijdragen aan een kwalitatief goede, samenhangende en levendige museale activiteit.

Onze eerste zorg blijft de kwaliteitsverbetering van het bestaande, zowel wat de behoudstaak als de publiekstaak betreft. Het museumconsulentenschap wordt op zijn huidige sterkte van 1,7 formatieplaats gehandhaafd. Mede in verband met de budgetfinanciering verwachten wij van instellingen dat zij de effecten van hun werk (laten) onderzoeken. Wij menen dat de tijd rijp is dat de afnemers van het consulentenschap, de musea, hun oordeel over deze functie geven. Vooruitlopend op overleg met de SOM hebben wij onderzoekscapaciteit opgenomen in het onderzoeksprogramma van de dienst WEB.

Wij zullen de SOM vragen - binnen het verband van de Federatie - aandacht te schenken aan de relatie tussen musea en het onderwijs. In de Wet op de Basisvorming is vastgelegd dat de cultuurhistorie van de eigen omgeving deel dient uit te maken van het onderwijspakket. Wij denken dat hier goede mogelijkheden liggen voor de streekgebonden musea. Onderzoek en meerjarige projecten kunnen rekenen op steun uit het Projectenkrediet cultureel erfgoed. De SOM cq. de Federatie kan thans niet beschikken over pedagogische deskundigheid. In principe staan wij welwillend tegenover voorstellen deze deskundigheid (tijdelijk) aan de formatie toe te voegen.

Samenwerking tussen musea

In de komende jaren willen wij zoeken naar mogelijkheden om de kwetsbaarheid van de kleine musea te verminderen. Concreet denken wij aan meer of minder intensieve samenwerking per (wind)streek, variërend van samenwerking op bepaalde aspecten tot bestuursfusies. Dat laatste schept de mogelijkheid tot gezamenlijk personeel (streekconservatoren), efficiënt financieel beheer, uitwisseling van collecties en samenwerking met andere instellingen. Wij zullen hierover gesprekken gaan voeren, nadat met de SOM van gedachten is gewisseld over de invulling van dit idee.

Museumkrediet

Dit krediet willen wij handhaven. Het is een belangrijk stimulerend instrument met het oog op de goede staat van collecties. Het Deltaplan Cultuurbehoud maakt dit krediet niet overbodig maar juist noodzakelijker, nu musea worden geënthousiasmeerd door het Deltaplan, zonder er gebruik van te kunnen maken. Wij stellen voor het Museumkrediet aan te passen aan de Deltaplange-dachte en het geheel toe te snijden op conservering, restauratie en registratie. Daarbij willen wij ook het idee van 'de collectie Utrecht' onderzoeken. Dan is niet langer de volgorde van binnenkomst belangrijk, maar het soort collectie en het soort maatregel. In overleg met de SOM moet worden nagegaan op welke wijze de beoordeling van subsidieaanvragen gaat geschieden. Men kan denken aan een kleine, onafhankelijke adviescommissie en/of aan de subsidievoorwaarde dat musea bij hun aanvraag een advies van de museumconsulenten moeten overleggen. Dit laatste draagt in elk geval bij aan onze wens dat musea een juist inzicht hebben in de cultuurhistorische waarde van hun collectie en prioriteiten stellen bij hun behoudstaak.

Om de behoudstaak extra impulsen te geven stellen wij voor het krediet te verhogen tot f 120.000,- en gedurende de komende vier jaar de maximale bijdrage op te trekken van 50% tot 60% van de subsidiabele lasten. Het zal onder de naam 'Collectiebeheer musea' onderdeel gaan uitmaken van het algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed. De veranderde opzet van het Museumkrediet betekent niet dat bijdragen voor presentatie en herinrichting komen te vervallen. Verderop in deze paragraaf zullen wij een alternatieve regeling voorleggen.

Wat de depots betreft wachten wij het onderzoeksresultaat af. De beschikbaarheid van opslagruimte achten wij een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Participatie van de provincie in depots ligt onzes inziens niet voor de hand. Bij de zorg voor juiste bewaarcondities in het depot zou financiële steun geboden kunnen worden uit het nieuwe krediet Collectiebeheer musea.

Exploitatiesubsidies

Naast het bevorderen van kwaliteit handhaven wij als doelstelling het mede-instandhouden van musea die de krachten van een gemeente te boven gaan. Daarbij beperken wij ons tot de drie kasteelmusea. Op relatief korte termijn willen wij de beleidsverantwoordelijkheid voor Flehite wordt

overgedragen aan Amersfoort. Dat kan op verschillende manieren gebeuren. Het huidige subsidie voor Flehite kan als uitkering beschikbaar worden gesteld aan de gemeente, uiteraard onder voorwaarde dat de gemeente haar huidige subsidie niet vermindert en de provinciale middelen voor Flehite gebruikt. Deze benadering komt overeen met het convenant voor beeldende kunst. Onze voorkeur gaat echter uit naar volledige ont koppeling van geldstromen door middel van een substantiële afkoopsom aan de gemeente, omdat daarmee volledig recht wordt gedaan aan de autonome beleidsvoering door de gemeente. Over de omvang van de afkoopsom moet nader overleg gepleegd worden met de gemeente.

De subsidiëring van Amerongen, Sypesteyn en Slot Zuylen wordt voortgezet. Met deze kasteelmusea zullen wij overleg voeren over de behoudstaak, de publiekswerving en het financieel beheer. Bijzonder punt van zorg is de verhuur van de kastelen als decor voor bijeenkomsten en festiviteiten. De collectie kan hiervan schade onder vinden.

De subsidiëring van het conservatorschap van Zuylen en Amerongen zal financieel-technisch worden aangepast aan de praktijk. Het subsidiebedrag van f 115.000,-, dat nu nog aan de Federatie

wordt uitbetaald, wordt in tweeën gedeeld en vanaf 1995 toegevoegd aan de exploitatiesubsidies voor Zuylen en Amerongen, onder voorwaarde dat zij hun verplichtingen aan de Federatie nakomen. Het is aan de betrokkenen om te beslissen of de detachering vanuit de Federatie blijft bestaan of dat een andere constructie wordt geregeld.

Projectenkrediet

Als nieuwe doelstelling voor de komende jaren zien wij het geven van impulsen en injecties ter verrijking en verlevendiging van de museale activiteit in de provincie. Wij stellen voor hiertoe een projectenpot te creëren, waarmee met eenjarige en meerjarige bijdragen flexibel kan worden ingespeeld op actuele zaken. Deze kunnen divers van aard zijn, maar het moet steeds gaan om nieuwe, belangwekkende acties. Voorbeelden zijn herinrichtingsplannen, onderzoeks- of proefprojecten, provinciale evenementen en oprichting van nieuwe musea, voorzover die een verrijking betekenen voor het provinciaal bestel.

Het projectenbudget musea krijgt een omvang van f 150.000,-.

Dit krediet vormt een onderdeel van het in hoofdstuk I genoemde algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed.

Hoofdstuk III Regionale geschiedenis

1. Huidige beleid

Het provinciaal beleid voor regionale geschiedenis heeft tot doel de stimulering en ondersteuning van regionaal/lokaal historisch onderzoek en de spreiding van de opgedane kennis. Het beleidsinstrumentarium is vergelijkbaar met dat voor musea, namelijk deskundige menskracht ter ondersteuning van het veld en een krediet voor stimuleringssubsidies.

In het begin van de jaren '90 slaagde een aantal betrokkenen er in nieuw leven te wekken in het al oude idee voor ondersteuning van en samenwerking tussen historische verenigingen. Dit initiatief leidde in 1991 tot de oprichting van de Stichting Stichtse Geschiedenis (SSG), waarna in 1992 het consulentchap regionale geschiedenis werd ingesteld. De primaire taak van de consultant is de advisering, kadervorming, deskundigheidsbevordering en organisatorische ondersteuning van de amateurhistorici bij de oudheidkundige verenigingen.

Ter stimulering van activiteiten en publikaties over regionale historische onderwerpen werd in 1989 het Krediet cultuurhistorische publikaties van f 11.600,- ingesteld.

Vanwege de beperkte omvang van dit krediet is het van tijd tot tijd nodig geweest via de prioriteitenafweging extra middelen te vragen voor belangwekkende provinciale of regionale projecten. Het meest provinciale project is zonder twijfel de Geschiedenis van de provincie Utrecht, een boek dat in 1996 onder auspiciën van de Stichtse Historische Reeks zal verschijnen. Hiervoor werd eenmalig f 230.000,- beschikbaar gesteld. Een ander voorbeeld is het Zuidutrechts Woordenboek, met daarin de dialecten van Kromme-Rijnstreek en Lopikerwaard. De bijdrage van de provincie bedroeg f 47.000,-.

Een project dat voor 1994 op de prioriteitenlijst staat, is de uitgave van de Kadastrale Atlas 1832. Doel is een publikatie per gemeente (naar analogie met het Monumenten Inventarisatieproject) van de kadastrale minuutplannen die in 1832, bij de start van het kadaster, werden opgesteld. Deze bevatten

zowel kaarten als administratieve gegevens over terreinen, opstallen en eigenaren. Gewenst is een bedrag van f 63.000,- voor drie projectjaren.

Het Krediet cultuurhistorische publikaties werd in 1993 en 1994 gebruikt om een bijzonder project mogelijk te maken, de Bibliografie van Utrecht. Het betreft hier een breed samenwerkingsproject van de SSG, het Rijksarchief Utrecht, de Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht, de Vereniging Oud-Utrecht, de Universiteitsbibliotheek, de Gemeentelijke Openbare Bibliotheek Utrecht en de Provinciale Bibliotheek Centrale. Doel is een doorlopend gegevensbestand met alle boeken en andere uitgaven over de provincie en haar gemeenten. Het is een algemene documentatie, geen sectorale of thematische. De gebruikers zijn gemeenten en de provincie zelf, journalisten, onderzoekers en organisaties. Het proefproject wijst uit dat de structurele kosten van een doorlopende bibliografie f 21.000,- bedragen.

Archieven

Het archiefbeleid richt zich allereerst op de totstandkoming van een dekkend netwerk van gemeentelijke archieven en op vergroting van de toegankelijkheid ervan. De Archiefwet verplicht de provincie tot toezicht op de zorg voor de eigen, de gemeentelijke en de waterschapsarchieven. Het toezicht wordt uitgeoefend door de provinciaal archiefinspecteur. Voor deze functie is 1,1 formatieplaats beschikbaar. In Randstadverband werkt de provinciaal archiefinspecteur samen met de collega's in de Hollanden.

Om de archiefzorg bij gemeenten en waterschappen te bevorderen is in 1989 een stimuleringskrediet van f 128.900,- ingesteld. Uit dit krediet verstrekt de provincie subsidies voor de aanstelling van archivariissen. Het betreft een afbouwregeling die voorziet in subsidiëring gedurende drie jaar van resp. 50%, 25% en 10% van de personele lasten.

Onderdeel van het archiefbeleid is ook het bevorderen van de publiekstaak van archieven. Bij inrichting en openstelling moet rekening worden gehouden met de (potentiële) gebruikers. In voor-

Galg in omgeving van Amersfoort. Tekenaar onbekend.

bereiding is een voorlichtingsbrochure, waarin inwoners van de provincie worden geattendeerd op het nut en het genoeg van archiefbewaarplaatsen.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

Lokale en regionale geschiedbeoefening, kortweg omgevingsgeschiedenis, is het geheel van activiteiten gericht op het instandhouden, vergroten en verspreiden van kennis omtrent het lokale/regionale verleden.

Het is het domein van zowel amateurs als beroepsmensen. De meeste amateurs (amare = liefhebben) hebben zich verenigd in oudheidkundige kringen, stichtingen of verenigingen. De oudste historische vereniging in de provincie is Flehite te Amersfoort, die in 1878 ontstond. Na Flehite volgden de oudkundige verenigingen in Rhenen (1907), het Vecht-plassengebied (Niftarlake 1912) en Utrecht (1923). Na de oorlog nam het aantal verenigingen eerst langzaam toe, de laatste twintig jaar in hoog tempo.

Het veld waarop SSG zich richt, herbergt nu ongeveer 50 historische verenigingen, evenveel als het aantal musea. De meeste verenigingen, zo'n 35, zijn algemeen georiënteerde verenigingen; zij bestuderen de geschiedenis van hun stad of regio in al haar facetten. Een aantal van hen beheert ook een collectie van documenten en voorwerpen. De overige verenigingen concentreren zich op een historisch aspect, zoals genealogie of bouwgeschiedenis. Gemiddeld hebben deze verenigingen 500 leden, met uitschieters naar boven (Oud-Utrecht: 1800) en naar beneden (Austerlitz: 3). Oud-Utrecht neemt hierbij een speciale plaats in omdat zij zich niet beperkt tot de stad Utrecht, maar de geschiedenis van de gehele provincie omarmt. De oudheidkundige kringen vervullen naast hun maatschappelijke functie van cultuurbeheerder

ook een sociaal-recreatieve functie voor de leden. In dit opzicht zijn zij vergelijkbaar met de plaatselijke harmonie of toneelvereniging.

Ondersteuning van het veld

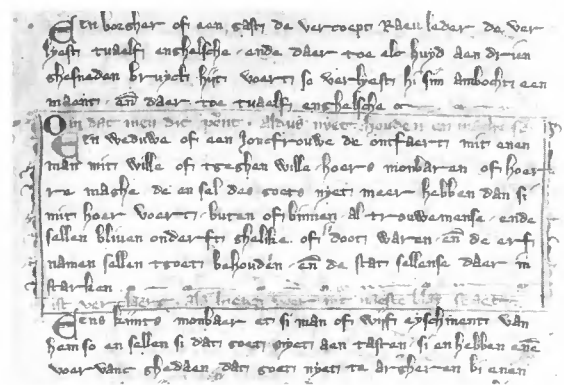
Voor het consulentchap ter ondersteuning van de amateur-activiteiten is ruim 0,5 formatieplaats beschikbaar. In korte tijd heeft dit consulentchap zijn nut volledig bewezen. Er is een nieuwsbrief ontwikkeld en een historische marktdag gehouden, er worden in Randstadverband cursussen georganiseerd, er zijn halfjaarlijkse contactavonden en sprekerslijsten geïntroduceerd. Eén onderdeel van het cursuswerk willen wij er uit lichten, namelijk historische verenigingen en omgevingsgeschiedenis in het voortgezet onderwijs. In de Wet op de basisvorming is vastgelegd dat omgevings-geschiedenis een vast onderdeel vormt van het lespakket. Door middel van cursussen kunnen de historische verenigingen leren hun kennis en diensten aan te bieden aan de scholen in hun gemeente.

Een project dat de SSG op stapel heeft staan is een onderzoekshandleiding. Tevens participeert de SSG in het project Kadastrale Atlas en in de Bibliografie van Utrecht.

Al met al heeft het consulentchap een duidelijk animerend effect op het veld, hetgeen tot gevolg heeft dat aan de vraag om ondersteuning niet meer kan worden voldaan. Er bestaat daarom behoefte aan uitbreiding van de formatie.

Beroepshistorici

Zoals in hoofdstuk I verwoord, zien wij een verband tussen aandacht voor het culturele erfgoed en maatschappelijke veranderingen. Op de ontwikkeling van de omgevingsgeschiedenis zijn ook ontwikkelingen binnen de wetenschap van invloed. Deze had lange tijd alleen oog voor de macro politiek-economische ontwikkelingen. Tegenwoordig ziet men in dat hiermee ten onrechte regionale verschillen werden toegedekt, en dat

Tekst uit het Utrechtse Stadsarchief.

zonder lokale en regionale gegevens het beeld van het verleden onvolledig is.

Hoewel binnen de wetenschappelijke geschiedbeoefening de regionale en lokale geschiedenis dus niet (langer) wordt verontachtzaamd, is omgevings-geschiedenis nog geen normaal onderdeel van het universitair onderzoekspakket. De Rijksuniversiteit Utrecht heeft niettemin "ook aandacht voor wat niet onmiddellijk tot de stroom der zegevierende geschiedenis schijnt te hebben bijgedragen, maar wat daarom, niet minder waarachtig was, wat trouwens mee tot ons erfdeel behoort [...])". Het idee voor het provinciaal geschiedenisboek werd destijds gesteund door de universiteit, die zich mede heeft ingezet voor de verwezenlijking ervan.

Om aan de studie van lokale en regionale onderwerpen extra impuls en meer continuïteit te geven hebben Oud-Utrecht en het Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen (PUG) het belangwekkende initiatief genomen tot een bijzondere leerstoel Utrechtstudies. Er bestaat een reële kans dat deze wens in vervulling gaat. Op deze wijze kan de universiteit én de wetenschap én de regio dienen.

Publikaties

Voor de meeste onderzoekers is publikatie de kroon op het werk. Dit geldt zowel voor amateurs als voor beroepsonderzoekers. Bovendien is publikatie een middel tot spreiding van kennis en tot vergroting van betrokkenheid van de inwoners. Om publikaties met een regionaal of een provinciaal thema te stimuleren is destijds het Krediet Cultuurhistorische publikaties geïntroduceerd. Door de strenge selectiecriteria kreeg menige gegadigde nul op rekest. Een ten minste regionaal thema, wetenschappelijk niveau en uitgave onder auspiciën van een instelling: deze criteria hebben ertoe geleid dat in de afgelopen 6 jaar subsidie is gegeven voor vier uitgaven van Oud-Utrecht en één van de Stichtse Historische Reeks. Werk met een lokaal thema, hoe belangwekkend ook, is buiten beeld gebleven. Dit betekende overigens niet altijd dat manuscripten op de plank zijn blijven liggen.

Een overzicht van onderzoek en voorgenomen publikaties bestaat op dit moment niet.

Zoals al opgemerkt is een krediet van f 11.600,- te beperkt om meer substantiële uitgaven te doen. Voor projecten zoals het Zuidutrechts

)* Prof.dr. P. Geyl: rede op de dies natalis Rijksuniversiteit Utrecht 27 maart 1953

Woordenboek en de Kadastrale Atlas moet steeds de langzame weg van de prioriteitenafweging worden bewandeld. Dit doet afbreuk aan continuïteit van projecten, terwijl in het uiterste geval een initiatief in de kiem wordt gesmoord. Meer financiële armslag is daarom gewenst.

Er zijn diverse organisaties actief op het vlak van publikaties. Daarvan noemen wij ten eerste de Stichting Stichtse Historische Reeks (SHR), die zich tot doel stelt wetenschappelijke studies over de geschiedenis van de provincie uit te geven. Ten tweede is er de Stichting Publikaties Oud-Utrecht (SPOU), een dochter van de Vereniging Oud-Utrecht, die publikaties over stad en provincie nastreeft. Samen met ondermeer de SSG hebben zij zich onlangs gebogen over de vraag of hun activiteiten kunnen worden afgestemd en hoe samenwerking gestalte zou kunnen krijgen. Verscheidene historische verenigingen verzorgen eveneens boekpublikaties.

Archieven

In haar eind 1993 verschenen rapportage wees de archiefinspecteur er nog eens op dat de geschiedenis van een samenleving voor een niet onbelangrijk deel vastligt in archieven: geschreven met ganzeveer op perkament of met pen op papier, gedrukt of geprint, op band of plaat. Zonder archieven bestaat er nauwelijks collectief geheugen van en in deze provincie.

Ook in de archiefzorg kan men niet heen om vraagstukken van beheer. Zowel 'ouderwetse' archiefstukken als moderne machine-leesbare informatie op banden en diskettes zijn zorgkindjes. In het kader van het Deltaplan Cultuurbehoud gaan de meeste middelen voor conservering en restauratie naar de rijksarchieven. Men moet dan niet in de eerste plaats denken aan eeuwenoude perkamenten oorkonden. Veel documenten uit recentere tijden zijn er slechter aan toe, door milieuvervuiling, door bewaaromstandigheden en door slechte kwaliteit van het materiaal. Gebruik van zogeheten machine-leesbare documenten behoort tot de jongste ontwikkelingen in het archiefwezen. Informatica biedt niet alleen voordelen, maar stelt de archiefbeheerders voor nieuwe vraagstukken omtrent het behoud en het beheer ervan.

Het uitgangspunt bij het archiefbeleid is dat elke overheidsinstelling kan beschikken over een toegankelijke en deskundig beheerde archiefbewaarplaats. Omdat het voor de meeste gemeenten en waterschappen te duur is om een archivaris en een leeszaal te bekostigen, stimuleert de provin-

cie samenwerking door middel van het Krediet archieven. De meest efficiënte vorm van samenwerking is de oprichting van streekarchieven. Er zijn ook minder ingrijpende samenwerkingsvormen denkbaar, met name op het personele vlak. Op grond van de Archiefwet zijn archiefstukken van 20 jaar en ouder openbaar. De gemeenten dienen deze open te stellen, niet alleen voor beroepsonderzoekers en amateurhistorici, maar voor elke burger. De toegankelijkheid van de archieven in Utrecht is vatbaar voor verbetering. Archieven zijn niet alleen historische bewaarplaatsen, maar ook historische werkplaatsen. Deze opvatting van een archief is nog geen gemeengoed. Evenmin is het gebruikelijk dat archiefdiensten samenwerken met het onderwijs.

3. Beleidsvoornemens

De provincie stelt zich ten doel bij te dragen aan een vruchtbare voedingsbodem voor bestudering van de omgevingsgeschiedenis en de verspreiding van de opgedane kennis, zowel de geschiedenis van de provincie als de geschiedenis in de provincie, zowel professioneel als uit liefhebberij. Dit houdt in dat de provincie ernaar streeft de animo voor omgevingshistorie bij de amateurs en bij de universiteit te doen aanwakkeren en in stand te houden, en de kwaliteit van de amateuractiviteiten te verhogen. Dit houdt tevens in de versterking van de archiefzorg, zijn bewaarfunctie en zijn publieksfunctie. Tenslotte streven wij naar samenhang in het historisch onderzoek en publicatie ervan, en in de samenwerking met andere velden zoals het onderwijsveld.

Ondersteuning van het veld

De provincie Utrecht beschikt niet over een centraal instituut voor de geschiedbeoefening in al haar facetten, zoals de Fryske Academie of de stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening. De SSG opereert in een veld met meerdere spelers en haar aandeel is de amateurs te ondersteunen. Wij willen met de betrokkenen overleg voeren over een taakuitbreiding van de SSG, namelijk de ondersteuning van het gehele veld van regionale geschiedenis. Hoofdmoot daarin zal de ondersteuning van de amateurs blijven, aangezien deze het minst geëquipeerd zijn. De SSG zou daarnaast ook diensten kunnen verlenen aan anderen in dit veld. Te denken valt aan een centrale informatiefunctie, het ondersteunen van samenwerkingsprojecten en het bijdragen aan afstemming tussen de verschillende betrokken organisaties.

In dit verband zullen wij aandacht vragen voor

onze wens om, mede met het oog op subsidiëring, te beschikken over een overzicht van boven de markt zwevende publikaties. Ook hebben wij behoefte aan een intermediair voor door ons gewenste onderzoeksthema's en publikaties.

Om tegemoet te komen aan het opgewekte elan en met het oog op een zekere taakverzwaren stellen wij voor de formatieplaats voor het consulentenschap uit te breiden tot 1 formatieplaats. De structurele kosten hiervan bedragen f 60.000,-.

Projectenkrediet

Naar onze inzichten bestaat er in dit veld de komende jaren geen verdere behoefte aan structurele subsidiëring van instellingen. Wel is er behoefte aan meer en snellere financiële ondersteuning van projectmatige activiteiten. Wij stellen voor het Krediet cultuurhistorische publikaties om te zetten in een krediet voor cultuurhistorische projecten en het bijbehorende bedrag te verhogen tot f 60.000,-. Tot projecten rekenen wij publikaties, projecten als de Kadastrale Atlas, onderzoek, ontwikkelingsprojecten, bv. in het onderwijs, en bijzondere activiteiten, zoals herdenkingen van historische gebeurtenissen. Bij onderzoeksprojecten denken wij onder meer aan stipendia of faciliteiten, gerelateerd aan de verwachte leerstoel Utrechtstudies. Zowel eenjarige als meerjarige bijdragen zijn mogelijk.

Het voorgestelde krediet vormt een onderdeel van het in de voorgaande hoofdstukken vermelde algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed.

Wat betreft de doorlopende Bibliografie van Utrecht, die op proef werd bekostigd uit het Krediet cultuurhistorische publikaties, zijn wij van mening dat dit een nuttige en betaalbare voorziening is. De provincie en haar ingezetenen moeten hierover kunnen beschikken. Bij nader inzien achten wij deze echter minder op zijn plaats binnen het cultuurbeleid. De Bibliografie is in de eerste plaats een informatievoorziening. Daarom hebben wij haar overgeheveld naar het taakveld bibliotheekvoorziening en zal zij op die titel worden voorgedragen voor voortgaande subsidiëring.

Archieven

Het archiefbeleid, gericht op een netwerk van archieven en toegankelijkheid van archieven, wordt voortgezet. Samenwerking in regionaal verband kan kostenbesparend werken en wordt dan ook aangemoedigd. Sommige elementen, zoals restauratievoorzieningen, zouden centraal kunnen worden geregeld. De provincie is bereid

investeringsubsidies voor streekarchieven en centrale voorzieningen te verstrekken.

Meer dan tot nu toe willen wij een financiële duw in de rug geven bij allerlei activiteiten met een provinciaal bereik. Te denken valt aan het uitbouwen van de publieksfuncties van archiefdiensten (ook voor het onderwijs), aan deskundigheidsbevordering met het oog op elektronische informatiedragers en aan samenwerkingsprojecten van de archiefdiensten.

Hiervoor is geen nieuw geld nodig. Het is voldoende om het Krediet archieven van f 128.900,- een bredere bestemming te geven. Voorgesteld wordt de besteding van het krediet niet langer te

beperken tot personele lasten van archivariissen, maar hieruit ook projecten voor deskundigheidsbevordering en publieksbenadering uit te ondersteunen.

In deze optiek kan de driejarige subsidiëring van personele lasten onverminderd voortgaan. Dit type bijdrage past volledig binnen onze streven het culturele leven impulsen te geven door middel van eenjarige en meerjarige subsidies. Daarnaast kunnen uit dit krediet voortaan ook kwaliteitsverbeterende projecten worden ondersteund.

Dit krediet vormt het vierde compartiment van het algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed.

Hoofdstuk IV Federatie Stichts Cultureel Erfgoed

1. Huidig beleid

De Federatie Stichts Cultureel Erfgoed ontstond in 1989. De oprichting volgde op een periode waarin de provincie langs verschillende kanten werd geconfronteerd met de noodzaak tot een andere organisatie van de sector cultuurbehoud. Ondersteunend werk voor het museumwezen en de monumentenzorg had een nieuw onderdak nodig vanwege de opheffing van de Stichtse Culturele Raad. Het uitvoerende werk dat ambtenaren voor enkele particuliere monumentenorganisaties verrichtten, werd in het kader van Reop (reorganisatie provinciaal apparaat) geprivatiseerd. Bovendien was in die tijd de oprichting aanstaande van nog twee organisaties, die zonder personeel en bureau niet veel zouden kunnen uitrusten. Gezien de nauw verwante takenpakketten van de betrokken organisaties werd besloten tot een federatief verband. Hierdoor was een efficiënte regeling aangaande personeel, huisvesting

en bureau-organisatie mogelijk, zonder dat de autonomie van de participanten werd aangetast.

Er zijn thans zes participerende organisaties:

- Stichting Ondersteuning Musea (SOM)
- Stichting Stichtse Geschiedenis (SSG)
- Stichting Monumentenwacht Utrecht (MWU)
- Stichting De Utrechtse Molens (SDUM)
- Stichting Utrechtse Kastelen (SUK)
- Boerderijen Stichting Utrecht (BSU)

De inhoudelijke formatie voor ondersteuning bestaat uit:

- 0,5 directeur
- 1,7 consultant musea
- 0,55 consultant omgevingsgeschiedenis
- 1 beleidsmedewerker monumenten
- 1 medewerker monumenten en algemene zaken
- 0,6 medewerker boerderijen/boerenerven

Producten van de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed.

Structurele subsidies waarmee de provincie haar beleid voor het erfgoed uitvoert, zijn vanaf 1989 gebundeld tot één geldstroom voor de Federatie. In 1994 is f 939.400,- beschikbaar (inclusief conservator Amerongen/Zuylen).

Op de gebundelde geldstroom zijn twee uitzonderingen. Om historische redenen ontvangt de SDUM nog altijd een apart exploitatiesubsidie van f 25.600,-. Het subsidie voor de personele lasten van de monumentenwachters wordt om financieel-technische redenen rechtstreeks aan de Monumentenwacht uitgekeerd; de monumentenwachters zijn niet in dienst van de Federatie maar hebben een landelijke rechtspositie elders. Hiermee is in 1994 f 559.100,- gemoeid.

Op de prioriteitenlijst 1994 staat een bedrag van f 73.000,- structureel als aandeel in 0,6 directiefunctie en uitbreiding van de administratieve ondersteuning. Door middel van een financiële noodgreep beschikt de Federatie sinds eind 1993 over 0,5 directie, terwijl de administratieve ondersteuning - thans 1,9 formatieplaats - met tijdelijke gelden op sterkte wordt gehouden.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

De Federatie heeft tot doel het verrichten van werkzaamheden ten dienste van en het bevorderen van samenwerking tussen de aangesloten organisaties. Deze organisaties bepalen de inhoud van hun beleid geheel zelf; de uitvoering ervan geschiedt in Federatieverband. Bij de Federatie kunnen zich uitsluitend die organisaties aansluiten die op provinciaal niveau werken en zich bezig houden met bestudering en bescherming van het materiële en immateriële erfgoed. De Federatie kan aansluiting van een organisatie alleen aanvaarden als deze organisatie concrete diensten wil afnemen en als de Federatie in staat is de gevraagde diensten daadwerkelijk te verlenen. Hiermee komt tot uitdrukking dat de Federatie geen overlegorgaan is, maar een facilitair en samenwerkingsinstituut.

Binnenkort bestaat de Federatie vijf jaar. In die tijd is zij niet ontsnapt aan kinderziektes. De verhouding tussen Federatie als dienstverlenend orgaan en de organisaties als autonome stichtingen, bleek minder helder geregeld dan de voorbereidende werkgroep (waarin de provincie was vertegenwoordigd) veronderstelde. Voorts vertoonde de interne organisatie gebreken, ondermeer omdat de gekozen lichte coördinatiefunctie in de praktijk niet geschikt bleek. In het algemeen

speelde mee dat zowel bestuursleden als personeel uit sterk uiteenlopende situaties kwamen en dat alle betrokkenen moesten wennen. Ondermeer door bijstelling van het reglement van aansluiting wordt momenteel gewerkt aan verheldering van de verhoudingen tussen Federatie en de participanten. Dit betekent niet een uniforme regeling voor alle participanten. Zo heeft de SUK een eigen secretariaatsadres, terwijl de andere vijf stichtingen hun secretariaat bij de Federatie hebben ondergebracht.

Na een periode van interim-management heeft het Federatiebestuur 0,5 directiefunctie gecreëerd. Het bestuur heeft deze functie mogelijk gemaakt door middel van een noodgreep, waarbij ondermeer diep in het activiteitenbudget is gesneden. Dit is een ongewenste situatie. Eveneens ongewenst is het feit dat een deel van de administratieve ondersteuning tijdelijk door één van de participanten wordt bekostigd; dit is in strijd met de financiële structuur van de Federatie. Aan deze oneigenlijke situatie moet zo spoedig mogelijk een einde komen.

Ondanks de interne tegenslagen lijdt het geen twijfel dat de Federatie erin is geslaagd haar doelstellingen te realiseren. De dienstverlening voor de verschillende aangesloten stichtingen verloopt volgens de werkplannen die de participanten jaarlijks opstellen. Wij herinneren eraan dat de taken die de Federatie voor de participanten verricht, divers van aard zijn: consulentenschappen voor kwaliteitsverbetering van lokale activiteiten, beheer van eigendommen (molens), werving van donateurs en abonnees, verzorging van publiciteit, technische dienstverlening (monumentenwacht). De praktische samenwerking tussen de drie 'poten' monumentenzorg, musea en geschiedenis, groeit. Als voorbeelden noemen wij de thema-avonden van de SSG over historische verenigingen en resp. musea en monumentenzorg, en het Cultureel Magazine, aanvankelijk een SOM-aangelegenheid, dat thans een Federatieproduct is.

Met al deze verschillende werkzaamheden bestrijkt de Federatie op professionele wijze vrijwel het gehele cultuurhistorische veld. Er leven wensen om de hiervoor beschikbare capaciteit uit te breiden. Het betreft de ondersteuning van de regionale geschiedbeoefening en de ondersteuning van de monumentensector.

Publiekstaken

Een belangrijk bindend element voor de aangesloten stichtingen is de publiekgerichtheid. De Fede-

ratie streeft ernaar cultuurhistorische inzichten en goederen onder de aandacht te brengen, op een inhoudelijk verantwoorde wijze en zodanig dat het naar meer smaakt. Zij is dan ook een belangrijke partner bij de invulling van het Cultuurhistorisch Masterplan, het toeristisch-recreatief plan rond het thema Utrecht, historisch hart van Nederland. Voor de uitvoering van dit project stelden wij op titel van toeristische-recreatie f 120.000,- beschikbaar voor personele lasten en bureaunkosten van de projectleiding.

Behalve op een algemeen publiek, bezint de Federatie zich op specifieke publieksgroepen. In voorbereiding is het Groot Utrechts Ontdekboek voor kinderen, een werkmap waarin zo'n twintig cultuurhistorische onderwerpen (werven, molens, kastelen, enz.) worden benaderd vanuit verschillende invalshoeken, zoals aardrijkskunde, natuurkunde, economie en milieu.

In de hoofdstukken II en III vermeldden wij reeds de omgevingsgeschiedenis in de basisvorming. Er zou een onderzoeksproject gestart kunnen worden, waarin wordt nagegaan op welke wijze cultuurhistorie een plaats kunnen krijgen in het onderwijs. Hierbij hoeft men niet alleen aan lespakketten te denken. Het laten maken van vitrines en consoles door leerlingen van vakopleidingen kan evenzeer bijdragen grotere betrokkenheid. De Federatie heeft op dit moment geen pedagogische deskundigheid in huis. Het is denkbaar dat deze (tijdelijk) aan de formatie moet worden toegevoegd.

3. Beleidsvoornemens

Ons beleid voor de Federatie blijft gericht op de instandhouding van een goed geoutilleerd instituut voor cultureel erfgoed. De drie poten - monumenten, musea en geschiedenis - moeten in voldoende mate kunnen inspelen op de behoeften van de autonome stichtingen en hun achterliggende maatschappelijke veld. Samenwerking tussen de aangeslotenen en samenhang in het activiteitenpakket staan hoog in ons vaandel.

Een adequate bureauleiding en voldoende administratieve ondersteuning zijn belangrijke voorwaarden het welslagen van de Federatie. Voor het rechtekken van de onvolkomenheden op dit punt handhaven wij voor 1995 de prioriteit van f 73.000,-.

In hoofdstuk III beargumenteerden wij reeds dat het gewenst is de formatie voor regionale geschiedenis uit te breiden van 0,55 tot 1 formatieplaats. De structurele lasten hiervoor bedragen f 60.000,-.

In de Monumentennota zullen wij onze ideeën over ondersteuning van het monumentenveld uiteenzetten.

Projecten van de Federatie, gebaseerd op samenwerking van de participanten en gericht op vernieuwing, willen wij ondersteunen uit het in te stellen Projectenkrediet cultureel erfgoed.

Hoofdstuk V Epiloog

1. Samenvatting beleidsvoornemens

Algemeen

- a. Voortzetting van de zorg voor infrastructurele voorzieningen en voor enkele instellingen met een bovenlokale dimensie.
- b. Instellen van een algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed voor eenjarige en meerjarige stimuleringsubsidies voor behoud van, bestudering van en participatie bij cultuurhistorie. Dit krediet heeft vier compartimenten: deeltkrediet collectiebeheer musea, deeltkrediet museale projecten, deeltkrediet cultuurhistorie, deeltkrediet archieven.

Musea

- c. Handhaven formatie museumconsulentschap.
- d. Stimuleren van samenwerking tussen musea en voortgezet onderwijs met het oog op omgevingsgeschiedenis in de basisvorming.
- e. Overleg starten over vormen van samenwerking tussen musea per streek of regio.
- f. Museumkrediet toesnijden op de Deltaplannedachte. Onderzoek naar 'beschrijving van de collectie Utrecht'. Verhogen van *f* 72.600,- tot *f* 120.000,-. Extra benodigde middelen *f* 47.400,- structureel. Wordt deeltkrediet Collectiebeheer musea van het algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed.
- g. Instellen van Projectenkrediet musea voor herinrichting, oprichting nieuwe musea, ontwikkelingsprojecten, provinciale of regionale evenementen. Richtbedrag *f* 150.000,-. Extra middelen *f* 150.000,- structureel. Is deeltkrediet algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed.
- h. Overleg met de kasteel-musea over ondermeer behoudstaak in relatie tot verhuur voor bijeenkomsten en festiviteiten.
- i. De subsidiëring van het conservatorschap voor kasteel Amerongen en Slot Zuylen technisch aanpassen aan de praktijk. Verleggen van de geldstroom van de Federatie naar de twee kasteel-musea.
- j. Beleidsverantwoordelijkheid voor museum Flehite m.i.v. 1996 overdragen aan de gemeente Amersfoort. Overleg plegen met de gemeente over een eenmalige afkoopsom. *f* 210.000,- valt vrij.

Regionale geschiedenis

- k. Ondersteuning van het veld niet langer beperken tot amateurhistorici.
- l. Uitbreiden van de formatie consulentschap van 0,55 tot 1 formatieplaats. Extra middelen *f* 60.000,- structureel.
- m. Stimuleren van samenwerking tussen historische kringen en lokale archiefdiensten met het voortgezet onderwijs in verband met omgevingsgeschiedenis in de basisvorming.
- n. Krediet cultuurhistorische publikaties omzetten in Projectenkrediet cultuurhistorie voor publikaties, stipendia, ontwikkelingsprojecten, provinciale evenementen. Verhogen van *f* 11.600,- tot *f* 60.000,-. Extra middelen *f* 48.400,- structureel.
- o. Stimuleren van samenwerking tussen en adequate inrichting van archieven. (Doen) onderzoeken van mogelijkheden voor centrale specialistische voorzieningen.
- p. Stimuleringskrediet archieven omzetten in Projectenkrediet archieven, voor aanstelling archivariissen, deskundigheidsbevordering, voorlichting, ontwikkelingsprojecten. Omvang van *f* 128.900,- handhaven. Wordt onderdeel van algemeen Projectenkrediet cultureel erfgoed.

Federatie

- q. Verhogen exploitatiesubsidie met f 73.000,- voor directiefunctie en administratieve ondersteuning (reeds op de prioriteitenlijst 1994 en 1995).
- r. Stimuleren samenwerkingsprojecten toeristische recreatie en doelgroepen, m.n. onderwijs.
- s. Uitbreiding van de formatie ten behoeve van ondersteuning omgevingsgeschiedenis.

Resumé gevraagde extra middelen:

Structureel:

47.400,-	collectiebeheer musea (voorheen museumkrediet)
150.000,-	museale projecten
60.000,-	formatie regionale geschiedenis
48.400,-	cultuurhistorische projecten
305.800,-	totaal

Incidenteel:

p.m. afkopsom gemeente Amersfoort voor museum Flehite

2. Financieel overzicht

Meerjarenbegroting op basis van wensen in de nota

	1994	1995	1996	1997	1998
1. Federatie	939.400	957.400	957.400	957.400	957.400
waarvan:					
- directie/administratie	-	73.000	73.000	73.000	73.000
- consulent geschiedenis	-	60.000	60.000	60.000	60.000
- conservator	115.000	-	-	-	-
2. Musea	431.400	546.400	339.400	339.400	339.400
waarvan:					
- Flehite	207.000	207.000	-	-	-
- Amerongen	116.500	174.000	174.000	174.000	174.000
- Sypesteyn	51.800	51.800	51.800	51.800	51.800
- Zuylen	56.100	113.600	113.600	113.600	113.600
3. Projectenkrediet erfgoed	213.100	458.900	458.900	458.900	458.900
waarvan richtbedrag:					
- collectiebeheer musea *	72.600	120.000	120.000	120.000	120.000
- museale projecten	-	150.000	150.000	150.000	150.000
- cultuurhistorische pr.	11.600	60.000	60.000	60.000	60.000
- archiefzorg	128.900	128.900	128.900	128.900	128.900

* thans Museumkrediet

Colofon:*uitgave:*

Provincie Utrecht
Postbus 80300, 3508 TH Utrecht
Pythagoraslaan 101, Utrecht

omslag:

Nuyten & Associates, Rotterdam

drukwerk + lithografie:

De Boer Cuperus b.v., Utrecht

Foto-colofon:

Foto op p. 13: fotograaf onbekend
Foto op p. 20: uit het Rijksarchief Utrecht (fotograaf onbekend)
Foto op p. 20: uit het Rijksarchief Utrecht (fotograaf onbekend)
Foto op p. 25: van Henk Bol